

A PESTBUDAI ÁRVIZ ÉS A MAGYAR BIEDERMEIER.

«Szeljegyzetek a székesfőváros árvízkönyvéhez.»

Az «árvízkönyv» színes mellékletben közli Barabás Miklós egyetlen árvízi tárgyú festményét, mely az összeomlott Derra-féle házat ábrázolja. A katasztrófa nyomán bepillanthatunk a klasszicizáló pesti ház falai mögé, látjuk az épület szerkezetét, a szobák elrendezését, a falak vastagságát, sőt a szobák festését, egy-egy bútordarabot. Mint ahogy az árvíz felmetszette Pest kedves biedermeier házainak homlokzatát, épp úgy mutatják be az árvízkönyv tudós szerzői a katasztrófa nyomán a biedermeier ember, a biedermeier város reakcióin keresztül magát a biedermeier szellemet, azokat a lényeges vonásokat, melyek a kor képét megadják. A biedermeier látszólag a nyugalomnak, az eseménytelenségnek a korszaka: mégsem a hétköznapokon keresztül férközhetünk hozzá a kor szelleméhez, hanem éppen egy erőszakos elemi csapás, mely az embert kikergeti legbelsőbb köréből, kiűzi abból a mesterséges környezetből, amit alkotott magának, elsöpri mindazt, amit állandónak és maradandónak hitt, fedheti fel a kor sajátos szellemét. Azt az életformát, mely éppen a maradandóságra rendezkedett be, itt a pusztuláson keresztül figyelhetjük meg. Szellemtörténeti síkon a pesti árvíz emlékkönyve csatlakozik az utóbbi években megindult biedermeier-kutatáshoz, s akár ilyesféle alcímmel jelenhetett volna meg: Tanulmányok a pest-budai biedermeierről.

A biedermeier-reakció a tárgya Asztalos Miklós tanulmányának: Az árvíz történetének. Hogy viselkedik a virágkedvelő, szalonélelet élő pesti polgár az otthonát és életformáját fenyegető veszedelmek közepette, hogyan tükröződik vissza ez az állásfoglalása az egykorú naplókban és újságcikkekben, hogyan vált ki a katasztrófa a lakosokból részvétet, tevékenységet, áldozatkészséget, a legszebb polgári erényeket, hogyan hagy másokat közömbösen, s hogyan gondolnak egyesek csak saját hasznukra, hogyan szabadulnak fel egyesek közösség-ellenes indulatai — ez Asztalos Miklós rengeteg egykorú idézetet tartalmazó tanulmányának tárgya. Történeti szemmel az árvíz egy születő város és egy kialakuló város-haza első válsága, első próbája, mely végül is a közösségi érzések szilárdságát bizonyította be. Különösen érdekes, mert egy máig is ható biedermeier világjelenségre hívja fel a figyelmet Asztalosnak a világszerte megnyilvánuló részvétről írt cikke. Az európai szolidaritás csak ilyen alkalmakkor tud konkretizálódni. Különösen figyelemreméltó Ausztria népeinek fokozott mértékben megnyilvánuló áldozatkészsége. Lászlóffy Woldemár tanulmánya, Az árvíz műszaki leírása, címe után ítélve nem járulna hozzá a biedermeier-kérdések előbbreviteléhez. Valójában fordítva áll az eset: a biedermeier világ képéhez e kor technikai s különösen hidrológiai érdeklődése épp úgy hozzá tartozik, mint a szalonélet, vagy a festőművészet iránti érzék. Hiszen a legkomolyabb irodalmi lapokban ezekben az években hosszú és értékes irodalmi viták folynak a Duna szabályozásáról, csatornázásáról, hidépítésről. Az urbanizáció, a vad vizek lecsapolása, a folyók megfékezése valójában a kor központi problémája. Erre

emlékeztet Bierbauer Virgil cikke is (Az 1938. évi árvíz hatása Pest építészetére), melynek valójában szintén szélesebb tárgya van, mint a cím sejtene engedi: városszépítési problémák. Az árvíz után ismét alkalom kínálkozott Pest újjáépítésére, sajnos, ezt az alkalmat is elszalasztottuk. Horváth Henrik a biedermeier festészet néhány árvízi tárgyú emlékét mutatja be kitünően sikerült reprodukciók kíséretében (Az árvíz a művészetben).

Sajnos, nem foglalkozhatunk minden egyes tanulmánnyal a megérdemelt részletességgel, így inkább a bennünket legközelebről érdeklő tanulmányoknak, Tolnai Gábor esszéjének (Az árvíz és az irodalom. Különnyomatként is, Az ember a Szent-Szövetség korában alcímmel) igyekszünk nagyobb figyelmet szentelni. Tolnai Gábor az árvíz irodalmi vetületét vizsgálja, kutatja, hogy milyen árvízi elemek maradtak a költészetben, a novellairodalomban, a kor kedvelt műfajában, a tanítómesében, milyen hatással volt az árvíz a színházi életre s végül is igyekszik megkeresni az embert, aki ezekben az alkalmi művekben megnyilatkozik. Az utóbbi években a magyar irodalomtörténetírás is igyekszik a reformkor irodalmát a biedermeier-kutatás segítségével is osztályozni. Zolnai Béla és Gárdonyi Klára tanulmányai kezdik meg irodalmunk virágkorának biedermeier-átértékelését. Ezekhez a tanulmányokhoz nyújt mintegy keretet Tolnai Gábor a pesti biedermeier életforma, színes, nagyvonalú, bár a rendelkezésére álló hely miatt egy kissé elnagyolt képével.

Tolnai elsősorban az életforma és irodalom viszonyát kutatja. Ehhez mindenekelőtt meg kell rajzolnia a biedermeier életforma pest-budai területét. A kor embere élettevékenységének központja a szalon: a szalon szelleme irányítja gondolkodásmódját, öltözködését, beszédét, irodalmát. «Az élet legfelsőbb körére kényszerült ember» problémalátását a szalon szelleme jellemzi. A szalonélet, vagyis a társadalmi élet bevonulása a legfelsőbb körre, a családi otthonba a művészeteket is családiassá teszi, a művészeteket is lehúzza a családi élet síkjára. Az irodalom és a művészetek, de különösen a zene egyrészt nagy, eddig sohasem sejtett közönséget nyerne, másrészt alkalmazkodnak is közönségükhöz, az irodalmi alkotás családi szellemű lesz, dicsőíteni fogja a családi erényeket, a tiszta szerelmet, a házastársi hűséget, a gondos apát, a szerető és önfeláldozó anyát, az engedelmes és szófogadó gyermekeket, sőt az irodalmi formára is rányomja bélyegét a szükséglet. A novellák hangja okoskodó, természetest szenvelő, anekdotázó — a felolvasás nyomán maga az író lép családi otthonunkba, szerénykedések és körülményes magyarázkodások után fog csak a mondanivalójához. Az irodalom, mint gondos mentor nem felekeznek meg a legkisebbekről sem: gyermekkönyvek és ifjúsági irodalom a biedermeier óta van Magyarországon. Aki az életforma és irodalom viszonyát kutatja, az előbb-utóbb kényszerül megállapítani azt a feszültséget, ami a biedermeier idején életforma és irodalom között keletkezik. Tolnai megkísérli a biedermeier életforma és a romantikus irodalom viszonyát tisztázni — s véleményünk szerint a helyes úton indult el. A biedermeier az első valóban zavaros kor. A XVIII. század multmentő volt, ezt a szerepét azonban a biedermeier már átvette és mentette már a XVIII. század intézményeit — olyan sikeresen, hogy még ma is meg vannak eredeti formájukban. A hagyomány ereje a biedermeier irodalomban szokatlanul erősen érvényesül. Így Vörösmarty, megírván a nemzeti époszt, a Zalán futását, előző nemzedékek mulasztását pótolta, bár Árpád alakjának glorifikálása nem ellenkezett a biedermeier szellemiséggel sem. Nem tudom, hogy

a biedermeier-kutatás kellőleg értékelte-e már e kor hőskultuszát? Kezdődött Napoleonnal. Béranger volt a kultusz papja, tipikus biedermeier költő. Éppen az «Árvízkönyv» hívja fel a figyelmünket arra az ünneplésre, amiben Wesselényit részesítették árvízi szereplése alkalmával. Ha egy-két évvel tovább megyünk, Petőfi- és Kossuth-kultuszt találunk, sőt maguk az irodalmi alkotások is a hős kultuszát újík: Arany Toldija és Petőfi János vitéze, Jósika Abafija és Jókai Kárpáthy Zoltánja mind különös férfias tulajdonságokkal megáldott alakok — ez a nőies kor irodalmában kereste a férfiast, tömeg volt, mely még szívesen emelt maga fölé hősoket, egyszerű, szürke életet élt, de szívesen olvasott és hallott egy színesebb, mozgalmasabb, veszélyesebb életformáról, otthonülő volt, de szívesen olvasott távoli népekről és idegen országokról, kalandvágya teljesen irodalmi volt, szűk szalonjába kényszerítette az egész világirodalmat. Már itt alakult ki egy csak olvasó literátori életforma, melynek kicsengéseivel mindmáig találkozunk. Tehát, helyesbítve Majut megállapítását, a romantikus irodalom kedvelése csupán a biedermeier életforma egyik jelensége, a romantika par excellence irodalmi terminus, a biedermeier pedig életformát jelent. De talán túlságosan messzire kalandoztunk. Érdeme ez elsősorban Tolnai Gábor gondolatébresztő cikkének s a kitűnően szerkesztett, gyönyörű kiállítású emlékkönyvnek, amely Némethy Károly szerkesztésében, Budapest székesfőváros kiadásában 388 oldalon jelent meg a nagy árvíz századik évfordulója alkalmából.

Sárkány Oszkár.

Ijjas Antal: *Mirandola fordulása.* (*Franklin kiadás*)

Ijjas Antal világát mélyen átélt történelmi érdeklődés határozza meg. Képzeletét elsősorban azok az élmények kormányozzák, amelyeket az olasz röneszánssz-kultúrával való szerencsés találkozásai közben szerzett. Erősen vizuális kifejezési készsége az elemző ábrázolás helyett inkább festői alakítása a magyar szépprózát olyan értékekkel gazdagította, amelyeket kivételes ajándékként kell elkönyvelnünk. Mirandolája nagyszabású alkalom arra, hogy — ha nem is végső fokon, de írói fejlődése mai stádiumában — végigjártsa azt a gazdag kifejezési regisztert, amelyet termékeny pályája eddigi szakaszán összezsufolt. Regényének készen kapott tárgyi elemeihez erős szubjektív kötelékek fűzik. A történelmi miliót nem választja, hanem magával hozza, mint írói életformát, legbensőbb énje világaként: nélküle talán nem is tudna lélegzeni, sem megszólalni. Regénye éppen ezért, a műfajmeg-

határozás divatos értelmében nem is történelmi életrajz, hanem egy olyan magános ember vergődésének története, akinek élete csak mirandolai módon peregetett le, szoros kötésben a sorsnak azokkal a törvényeivel, amelyeket a reneszánsz határozott meg. A konkrét Mirandola életének csöndes fordulatai bármennyire is távolállanak a «nagy regényhős» viharzásaitól, a szenvedélyek szárnycsapásaitól, amelyek a műalkotás belső dinamikáját és egységét lennének hivatva megadni. — Ijjas mondanivalója mégsem akad el s nem feneklik meg «dégzsákokban». A röneszánssz mesteri és életteljes környezetrája feszülő dinamikával telíti meg a belső történés hiányait és Mirandola egészál élete korának erős hullámverésében és izgalmaiban nagy történéssé hatványozódik.

Monaldeschi Agatha bronzszőke haját aranyfonálból szőtt hajháló köti le: édes szenvedélyét is korának ehhez hasonló, de láthatatlan kötelékei fékezik. Mirandola szerelme is

azonmód korának szellemi és világnézeti viharában lobban lángra, de ez a tűz nem éget maga körül: erősebb hőfokon izzik körülötte Firenze és az egykorú Itália úgy, hogy a Mirandoláé elvész benne. Nem Mirandola fűti környezetét, hanem a környeztet fűti Mirandolát. Ebben a túlfűtött miliőben, ahol kísérteties elevenséggel lépnek elénk a korszak nagy figurái — sorban pattannak el és változnak pernyévé azok a gyöngéd szálak, amelyek a két szerelmest összefűzik és ebből az exkurzióból megverten tér vissza magányába Pico della Mirandola. A lázadás és a megadás kontrasztjában felvillanó arcok plasztikus és érzéki szépsége felejthetetlen képek emlékét hagyja az olvasóban — s ha itt-ott, néhány formai merevséggel kellett is megküzdenünk, — bizonyos, hogy Ijjas Mirandolája magyar Gobineau-t ígér irodalmunknak. *Kézai Béla.*

Somfay Margit: A félhold árnyékában. (A Magyar könyvbarátok kiadása Budapest, 1938.)

A regény cselekményének idején a még teljes fénnel ragyogó félhold árnyékában sütkérezik egy kis magyar földdarab Nyugat határán: Erdély. Furcsa, különös, idegennek érthetetlen világ ez, Kelet és Nyugat ízei és színei keverednek benne. De még ebben a felemás voltában sem sikkad el ösztönösen vállalt hivatása, hogy a két sas körme: a német és a török között fogyatkozó magyarságnak az oltalmazója és mentsvára legyen. A mai történeti szemmel nézve ugyan: nem csillog olyan romantikus szépségekben ez a bizonyos önállóság, mint ahogy kora fiatalságunkban olvasókönyveinkből ez elkápráztatott. Ezt az önállóságot bizony a császári zsoldosvezérek armádiái, török szultánok fermánjai szabályozták. Hol kevesebb volt, hol több: mindez attól függött, ki ült

ott az erdélyi fejedelmi székben. Ebbe a világba kalauzol vissza minket az írónő s amit elmond, több abban ugyan a historikum, mint maga a mese, de mégis szívesen olvassuk, mert illuziót keltő és elhithető. A félhold sátorában még ragyog Erdély aranynapja, azonban ebbe a tündöklésbe már jelentkező árnyékok borulata borzong bele kísértetiesen. Nem Báthory István és Bethlen Gábor magabiztos, hatalmas, másra nem szoruló Erdélye ez — amikor valóban csak formáság volt a török patronátus — hanem a Rákócziaké, amikor még megvan a hatalmas szép örökség, a tekintély, a jólét és az erő tartaléka, azonban már fogyatkoznak ama források, amelyek ezeket táplálnák. I. Rákóczi György fejedelem még igen komoly tényező, külföldi hatalmakkal tárgyal, köt szövetséget és aránylag csekély véráldozattal gyarapodást és tekintélyt biztosít Erdélyországnak. Fia, II. Rákóczi György a tehetséges és vitéz azonban őmaga és országa képességeit túlbecsülő nagyravágyó fejedelem szerencsétlen lengyel hadjáratával bomlásnak indul az ősi fejedelmi föld. A pompás erdélyi had a tatár khán rabságában szenved, Erdélyt tatár hadak dúlják fel és a szerencsétlen fejedelem, aki tűzön-vízen keresztül, a török ellenére is ragaszkodik trónjához, a fenesi csatában kap halálos sebet. Bethlen Gábor aranykorszaka vérbefult s Apafy Mihály, aki Rhédei, Barcsay és Kemény János tragikus és rövidéletű fejedelemsége után átvette a jogart, márcsak szárnalmas és tetszés szerint rángatott báb a török kezében. Mindezt szép, izes magyarsággal mondja el Somfay Margit, a neves írónő s a regény egy-egy jelenete — így például a rab Kemény János és Evlia Cselebi, a török hódoltság idején nálunk is járt muzulmán író között való beszélgetés — eredeti beállítású és

hosszú ideig megmarad az olvasó emlékezetében. Az erdélyiség igazi lényegét nem érzékeltette ugyan eléggé, nem csap úgy arcunkba az átélésnek a forrósága azzal a szuggesztivitással, amit erdélyi író munkájából kapnánk. Hangulatok és színek, ezek azonban igazak, harmónikusak, nem keltenek bennünk zavart, hanem gyönyörködtetnek. Ez a regény az ifjúságnak íródott, azonban a regényt bevezető sorok szerint elolvashatják és el is kell olvasniuk azoknak is, «akik szívükben fiatalok tudtak maradni.»

Mihály László.

Somerset Maugham: Színház. Fordította Szerb Antal. Budapest, 1938 Athenaeum.

Mint minden Maugham-könyvben, úgy ebben is van valami meglepő. Különös az, hogy ebből a témából a szerző nem bonyolított ki különös történetet. A téma az úgynevezett *nagy téma*: a színház. Olvasónak és szerényebb tehetségű, kisebb átütő erejű írónak izgató képzetei vannak róla. A festett világ távolról és bizonytalan tekintettel nézve szép, vagy szörnyű, de mindenképpen romantikus, regényes. Maugham azonban biztos kézzel hántja le róla a sok fényt, de a titokzatos homályt is, hogy rátapintson benne végre a való élet egy darabjára. Így aztán az általános értelemben vett színház csak kulisszája lesz az események sorának. Azzá lesz ebben a regényben, ami a valóságban-díszlet az élethez, hogy azt színesebbé tegye. Illúzió, semmi több. S éppen e természeténél fogva olyan izgalmas a kívülállónak az élet e valódi tényezője.

S érdekes, e ponton formálódik ki Maugham problémája: vajjon mi a színház hőséne ez a festett világ? Mit lát benne a ma nagy angol színésznője? Álmodok birodalmát vagy

munkaterületet, kenyérkereseti lehetőséget vagy az egyedül elképzelhető életformát? A ma nagy angol színésznőjének a színházról alkotott véleménye — súlyosabb szóval — döntése érdekli a szerzőt. E problémához úgy közelít, hogy valami olyan érzelemmel lepi meg Júliát, a színésznőt, melyről idáig az az összefoglaló emberi ítélet, hogy a legnagyobb és legtöbb, mit a lélek átélhet. Júlia színészi és társadalmi sikerei tetőpontján, negyven és egy-néhány esztendejével még mindig viruló szépségében, de már a családi kötelék látszólag nyugodalmas kikötőjében, minden átmenet nélkül, szinte egyik napról a másikra szerelmes lesz. S a probléma sikeres megoldásának az érdekében Maugham ezt a szerelmet egészen minden napinak, túlzottan nem rendkívülinek tartja. Olyan szerelem ez, melyhez a színháznak Júlia részéről semmi köze nincs. Nem karrier-szerelem ez, nem az öregedő nők szépfíu-szerelme, egyszerűen és természetesen a szerelem. Az a meglepő és a paradox benne, hogy annyira szabályos. Tucsatszerelem.

Megindul a játék. Maugham lázasan figyel: mi győz Júliában, az álom-e vagy a valóság? Vajjon mássá lesz-e a színésznő e hétköznapisága ellenére is emésztő szerelem hatására? Elhomályosítja lelkében a szerelem a színház képét, meggyöngítheti-e ezt a másfajta életformát a tömegek érzelme? Izgalmas játék ez és kísérletnek is felette alkalmas, mert az író szinte mennyiségileg mérheti le a hősnő lelkében a rábocsátott érzelem hatását. Bizonyos, hogy ebben a semmiképpen sem teatrális helyzetben a színésznő majdnem mindenegy ponton olyan, mint minden ember és minden nő. Éppúgy ragadja magával az új szerelem lendülete, éppúgy komédiázik, módokat és lehetőségeket keres. S csupán egyetlen

ponton válik el véglegesen a többiek-től — és ez a színház.

Igen, a színésznőnek minden csak szerep. A szerelem is az. Egyetlenegyszer keríti teljesen hatalmába a többiek érzelme, keserű fájdalmát a színpadon akarja levezetni és a mértéket mindig ismerő művész akkor egyszer azt hiszi, hogy soha életében még olyan kitűnően nem játszott és akkor egyetlenegyszer volt színpadon hasogató ripacs. A színház tervszerű logikával és módszerességgel felépített, kidolgozott művészet, a színész az értelem és a formáló képzelet erejével alkotó művész, akinek minden élettevékenysége szükségszerűen szerep. Szerep a házasság, az anyaság, a baráti kapcsolatok és szerep a szerelem. Talán kicsit mélyebb gyökerű, átélése sokszor nehézségekkel, szenvedésekkel jár és lehet, hogy még évekig nyomot hagy a lélekben, de — szerep, mint a többi. S amikor Júliának már-már férfivá érő, az igazságot keresve gondolkodni kezdő fia rádöbben anyjának e szerepekben lefolyó életére — s miért ne éppen ő, a már nem gyermek-még nem férfi, átmenetiségében az élmények özönével elborított lélek láthatná meg a titkot?! — Júlia nem tagad és nem is szépít. Asszonyos, felületesnek látszó szavakban próbálja megközelíteni a még alakatlan gondolatot: hátha éppen ez a szerep az, ami nem látszat, nem hazugság és önámítás, hátha ez a valóság, az igazi életforma? Természetesen, a probléma határozott megfogalmazását Júlia nem tudja adni, Maugham pedig nem akarja. Mert Maugham a sokrateszi értelemben vett filozófus: a gondolkodás képes mérgével akarja megajándékozni a lelkeket. A kétellyel.

Maughamnak ez a könyve is, mint a többi, egészében megmutatja a nagy írásművészt és a gondolkodót. Eleven bizonyossága ennek az, hogy

ez a regénye is minden érdeklődésű olvasó figyelmét le tudja kötni. Az események sorának színes előadása, a szerelem az átlagolvasóét, a mai angol társadalmi helyzetről fel-fellebbentett fátyol a sznobét — s az író igazi célja, a kísérletnek alávetett probléma pedig a kevesekét, akik a valódi könyveket lassan, meg-megállva olvassák és a sorok között is olvasnak.

Szerb Antal fordítása nem mindig elégíti ki az embert. Kitűnően tud angolul, de minél többet fordít és minél jobban behatol az angol gondolatba, mintha anná linkább fejletné nyelvünket. Sok, rosszértelem-ben vett «pestiessége», felesleges idegen szavai és indokolatlan mondat-szerkesztései felületes, hamaros munkára vallanak. Kár, mert Maugham többet érdemel. S nyelvünk is!

Dénes Tibor.

Aggregények. Henry de Montherlant regénye. (Franklin kiadás).

Izelítőül két kiragadott jelenet a regényből. Az első: annak az Arago boulevard-i háznak kertjében, mely Elie bácsinak, az aggastyánnak s az ugyancsak már vénülő unokaöccsének, Léon grófnak, — (az *aggregények* hárman vannak; az említettek kivül, Elie bácsi testvére Octave, a bankár; a szegények, az előbbi kettő mellett, a *gazdag rokon* lakhelye) — megjelenik egy *kisfiú*. Gyermek, egész ártatlan jelenség, — tén-fereg, virágot szed, játszik. Léon előzőleg éppen a házból a kertbe akart indulni, rohanvást elzárni egy nyitva felejtett vízcsapot. Megpillantja a kisfiút s az ijedtség és zavar szobraként megdermed. Nem mer elhaladni az idegen gyermek mellett, fél, hogy az megszólítja őt... Ugyanekkor Elie bácsi, aki viszont előzőleg a kertben tartózkodott s ép indulóban volt vissza a házba, ugyancsak észreveszi a fiúcskát és ugyancsak meg-

merevszik . . . Helyzetét az író jellemzi: *beszorult*. Szükséges-e tovább vázolni e siralmasan, könnyfakasztóan nevetséges jelenetet? Az egyik oldalon Elie bácsi, egy de Coëtquidan báró, a másikon Léon, egy de Coantré gróf, egykori őseik bizonnyára keresztes lovagok voltak, két öregember, férfi, *felnőtt*, — közöttük a pöttömnyi gyermek, reszketnek tőle . . . A másik jelenet: Elie bácsi felkeresi bátyját, Octave-ot, életjáradékot zsarol ki tőle. Azzal fenyegeti, hogy amennyiben Octave nem akar fizetni, meghurcolja az *ősi nevet*, egy alsóbbrendű nővel költözik össze. Octave, aki egyébként személyileg legkevésbé tehet róla, hogy bankár és gazdag s aki ennek ellenére, vagy inkább éppen ezért, mánikus rajongója az afféle modern, sőt legmodernebb amerikanizmusnak, mely tempo és business, — nos, ez az Octave, ez az acélos-elfogulatlan up to date pénzember, az ősi név hallattára, mi sem természetesebb, összeomlik, fejét vesztí, sürgősen kapitulál. Az ügylet lebonyolítása után, a testvérek másfél óráig még együttmaradnak. Ugyanis Elie bácsi nem távozik . . . A zsarolás sikerült, — győzött. De ennyi diadal még nem elegendő neki. Octave iszonyodik a dohányfüsttől, ő tehát másfél óra hosszat dohányzik testvére szobájában. Ez a végleges, a nagyszerű, a gyönyörűségesen kéjes diadal, — hallgat és dohányzik. És Octave túrni kénytelen. Az imént bebizonyult, hogy kettőjük közül ő a gyöngé, ő az, aki enged, aki meghajol . . . Megalázták s most alázasatosan tőr.

Két jelenet, — tömérdek ehhez hasonlót kiemelhetnénk a könyvből. E jelenetek, helyzetek, képek, mintegy ábrák sorozata nyomán, a legőszintébb zavar támad bennünk: kacagástól fuldoklunk s ugyanekkor szörnyedünk, borzongunk; a leg-sűrítettebb tragikomédia ez, olyan

bukfencek, melyeknél egyazon pillanatban fintorog az arc és megroppan a porondra zuhanó gerinc. Gesztusokat látunk, a végsőkig reálsan ábrázolva, alig különöset, csaknem *indokoltakat*, viszonylag szinte értelmeket, legfeljebb amolyan rigolyáknak minősíthetőket, s valamiképpen mégis — tébolyítókat. *Ártatlanul* ilyeneket, semmiesetre sem *közveszélyesen*. Azt a gyötrelmes ellentmondást, mely a mai ember, a városlakó, a végsőkig civilizált mai ember belső nyavalyáinak félelmes alvilági táptalaja — a felületen a mindig fegyelmezett mozdulat kényszere, a mélyben, ellenhatásként, az ösztönök csatornahordaléka, szüntelenül kibugygyanásra készen — e kétarcúságot, *haladást*, ritkán érzékeltette regény erőteljesebben, mint ez a könyv.

Kihez hasonlítsuk az író t kinek módszeréhez az övét? A regény Léon-ja, ez a sokoldalúan tehetséges és iszonyatosan tehetségtelen, tehetetlen alak, mintha Duhamel Salavin-jének nem is olyan távoli rokona volna. De hol van itt az az incselkedő szelídség, irónikusan is csupa-melegség szájalom, szeretet, részvét, melylyel Duhamel szemléli és ábrázolja figuráját, — hol találjuk ezt az Agglegényekben? . . . E könyv hősei — mennyire nem azok! — áldozatok . . . Montherlant könyörtelen, kaján, brutális, jéghideg, — de ugyanekkor mégsem igazságtalan, sohasem túlzott, tárgyilagos, — hátborzongatóan az. Mentessük őt a felelőtlen játék vádjától? . . . Igen, ez a regény, mint művészet, elragadóan játékos, csodálatos üdeséggel perdülő, csupa íz, sőt jóízűség, pezsgés, pompásan ötletes, szellemes, — s mindez, ez a játékoság, mégsem, sohasem gyanút ébresztő, nem valamely kétesízű gonoszkodás, sátánkodás, — dandy-elegancia. Az angol Huxley, akinek a neve a montherlanti emberábrázolás képsorozatában gyakran eszünkbe

idéződik — az utalás nem óhajt rosszhiszemű lenni! — bizonyára franciásabb író ennél a franciánál, akinek írói magatartása, mintha éppen ellenkezője, tagadása volna minden olyan szemléletnek, mely valamely művészi *stilizáltság* eszközeivel hatástkereső. Ez a magatartás — művészileg a legveszélyesebbek egyike, az író minőségének előkelőségét semmiesem bizonyíthatja félreérthetlenebbül, mint az a tény, hogy a regény formailag a legkevésbé sem szenved meg — csodálatosan *természetes*. Közlendőjét a legszemélyesebb hangon adja elő, legalább olyannyira *hangos* szereplője saját regényének, mint a *jelenlévők*, az általa teremtett alakok.

A regény anyaga: három portré, szorosan véve alig több és más, cselekmény alig, inkább csak helyzetek, a környezet stb. érzékeltetése a legszükségesebbre szorítkozik. S ugyanez az a regény mégis vérbeli epika, életteljes, érzéki, — seholsem mániákus analízis, mindenható viviszekció! A modern regény egyik állandó vitája: az emberábrázolás mikéntje, — a külső ábrázolás felületes, a belső, végső fokon regényellenes stb. Az Aggregények amellett bizonyít, hogy e vita hatékony eredményei és eredői már felszívódtak egy új, friss, fiatal írógeneráció alkotó ösztöneibe.

A fordítás — Illyés Gyula munkája — így érezzük: kissé rokonok találkozása; a fordító nemcsak az író nyelvének művészi tolmácsa volt itt, de cinkosa egy tolvajnyelvben.
Örley István.

Tamás Mihály: Sziklán eserje.
(Tátra kiadása.)

Ki beszélne Tamás Mihály erőteljes novelláinak olvasása után a novella haláláról? A novella nem halt meg, csak ereje gyengült. Csak erkölcsi hatása csökkent. Szűk ke-

reteit nem tudták e bizonytalan kor nyugtalan írói kellő hangsúllyal betölteni. Most Tamás Mihály vállalkozott arra, hogy jó kötetnyi novelláját kiadja s bizonyos egységekre való törekvéssel csoportosítja. Valljuk be, hogy ez sikerült neki. A gyermekről szóló ciklusa egységes egész s a család örök kapcsolatai mellett tesz valómást. Ez a valómás annál is inkább értékes és így a kötet elején szinte tűntető célzata is van, mert látszólagos keménységében mindig ad valami vigasztalót. Ez a vigasztalás legtöbbször az igazság felderítése és kihangsúlyozása. Ha Tamás Mihály a való életet rajzolja, végeredményben kemény és erőteljes vonalakat kap. Az igazság rejtett és nehezen felkutatható titok az élet hétköznapijaiban s az írónak gyakran a lehetetlen és a misztika világából szólítja elő azt a mosolyt, amely novellája végén a vigaszt jelenti az olvasó számára.

Tamás Mihály erotikája, amely átforrósítja itt-ott a történeteket, nem izléstelen s nem művésztelen. A magyar irodalomban ismerünk írókat, akik az életnek azt a nagyon természetes adottságát egy energvált társadalmi réteg irodalmi szükségleteinek kiegészítésére használják fel. Mások tiszta irodalmukat töltik meg hazug erotikával s dicstelen erőlködésükben többet ártnak vele önmaguknak, mint amennyit használnak. Tamás Mihály erotikája egészséges s erőssége mellett sem bántó. Az erotika csupán kulissza, amely a vonalakat plasztikusabbá teszi s az emberi szánandóságot még jobban kielezi. Másrészt két egészséges fogsorra kell gondolnunk hirtelen, amelynek tulajdonosa ereje teljében belenevet a napba, miközben zsebregyűrt kezeit ökölbe szorítja fékezhetetlen fiatal-sága.

A szociális hang, amely itt-ott segélykérően egy civilizált világ nevé-

ben felcsendül, módszereiben meg-
lepetéssel szolgál. Tulajdonképen a
történet az, amely bonyodalmaival
égbe kiált. (Sors. Szemmérték.) Mennyi
vád van ezekben a történetekben
egy elhanyagolt, decivilizált osztály
adósaival szemben! Látjuk azt a
külön világot ijesztő körvonalával,
amely körülömlí a városokat s száz-
esztendőig nem fejlődik egy szem-
nyit sem. Kell-e ennél nagyobb
propaganda értük, mint a novella
hirtelen villanása s bizonytalan be-
fejezése?

Tamás vérbeli epikus. Tisztán lát
és jól ábrázol. Itt ott naturalista, de
csak annyira és úgy, ahogyan azt
az erkölcsi igazság, melyet hang-
súlyozni akar, megkívánja. Tárgyát
nem egy irányból veszi, hanem a
társadalom valamennyi rétegének éle-
téből. Így lesz egyetemes epikus.

Ahogy Mécs átnyújtózt Szlo-
venszkóból mindazokra a helyekre,
ahol magyarok élnek és olvasnak,
úgy találkozunk rövidesen Tamás
Mihállyal is azoknál, akik az erő-
teljes és őszinte prózát szeretik.
Tamásnak minden adottsága megvan
arra, hogy alkotása túlnőjjön a kisebbségi
író szűkreszabott keretein s is-
mertté válják az egyetemes magyar
literatúrában.

Marék Antal.

Julius Kaden-Bandrowski: Barcz
tábornok. Fordította: *Erdély Elly.*
(Budapest 1938, Franklin-Társulat.)
2 kötet.

Az író elbujik a művében, mint a
róka a lyukában. Mennél nehezebb
onnan kimozdítani, annál érdekesebb,
izgatóbb a regény. A közepes író már
az első oldalakon elárulja rokon-
szenvét és ellenszenvét, kedvenc író-
ját és kedvenc illatát, levetkezik
előttünk, kitárja sérelmeit, sebeit,
bűneit s hamar megértjük, hogy
X. Y. miért írhatott éppen csak ilyen,
vagy amolyan regényt, hogy miért

maradt munkája minden igyekezete,
jóakarata és tehetsége mellett is tö-
kéletlen. De Kaden-Bandrowskival
nehéz tisztába jönni. Nem tudom,
miért ír éppen úgy, ahogy ír, s
könnyen el tudom képzelni, hogy
képes lenne egészen más emberekről,
egészen más modorban, egészen más
stílussal is írni. Kaden-Bandrowski
korszerűtlen regényíró — korszerűt-
len, vagy egy új kor hírnöke már?
Nála a tárgy és a kidolgozás összhang-
ban van — az író lépést tud tartani
hősével még akkor is, ha ez a hős
Barcz tábornok. A regényt kettős
izgalommal olvastam: egyrészt ér-
dekelt, hogy vajjon Barcz tábornok
meg tudja-e őrizni fölényét ellen-
feleivel, Dombrowával és Krywulttal
szemben, másrészt érdekelt, hogy az
író bírja-e szusszal az események
rohanó, tornyosodó s mind inkább
nehezebben érthető sodrát. Ehhez
járult még egy harmadik izgalom
is: önmagamért, az olvasóért is izgul-
tam: vajjon az olvasó bírja-e kö-
vetni a félszavakon és sejtetések-
en át az eseményeket? Az volt az érzé-
sünk, hogy akadályversenyen veszünk
részt — az író a lovas s a tárgy veti
elője a nehezebbnél nehezebb aka-
dályokat — de legnagyobb csodál-
kozásunkra Kaden-Bandrowski simán
vette a legnehezebbeket, a legma-
gasabbakat és a legszélesebbeket is.
Akadályversenyt mondtam: Ka-
den-Bandrowski valóban a nehezebb
részt választotta. Nem egy esendő,
mindennapi embert követ végig zava-
ros gondolatainak és tehetetlenke-
déseinek meanderein, hanem egy
biztosan fölfelé ívelő hősi pályát
kényszerített bele regényírói kereteibe,
de úgy, hogy se ezek a keretek ne
roppanjanak szét, se a «nagyág» ne
törpüljön el. Az ember önkénytelenül
a történelmi életrajzok ma annyira
divatos műfajára gondol. Az ilyenek
írója azonban legtöbbször csak sze-
rény, vagy szerénytelen krónikás, aki

a szobor lábai alól zümmögi a maga énekét, de a hőst megérteni, saját lelkén átszűrni nem képes. Ezért kivételes alkotás Barcz tábornok, ezért nevezik eposznak — hiszen tárgyával kiemelkedik a mai regények közül.

Az első érzésünk az, hogy ez a regény filmszerű — filmszerű a szó eredeti értelmében. Mert min is alapszik a film? Azon, hogy sok állóképet gyorsan pergetünk egymás után. Itt van Kaden-Bandrowski művészetében az idő-problémának a nyitja. Apró, biztosan megrajzolt képeket ad, s ezeket illeszti egymás mellé — s csak közben vesszük észre, hogy mult az idő, a hős már más helyzetben áll előttünk, közben megváltozott embertársaihoz való viszonya — Kaden-Bandrowski azonban nem ezt a változást követi nyomon, hanem a kész, átalakult helyzetekkel érzékelteti. Stílusát bizonyos raffinált egyszerűség, aszkétikus szűkszavúság jellemzi. A modern regény hajlik a bőbeszédűségre. Kaden-Bandrowski mintha csak egy ilyen bőbeszédű regényt gyomlált volna végig — képei nem az összeállítottság, mint inkább az elvonás érzését keltik. Mintha valaki éjjel, égő fáklyával futna végig városokon, tájakon — a fáklya hideg fenyé megvilágít egy-egy látszólag talán főlégszerű részletet s mégis ezekből a találomra megvilágított részletekből alakul a regény. Kaden-Bandrowski a vastagon és bőven felkent megfigyelés-anyagjának egyes részleteit gondosan fixírozta, a bő választékból kikereste magának azokat a képeket, azokat a jeleneteket, azokat a mondatokat, melyekre feltétlenül szüksége van, a többi kritikájának maró folyadék hatásának tette ki. Talán nem egészen így történt — tény az, hogy *Barcz tábornok* a szűkszavú teljesség ritka remekműve. Seholy felesleges jelző, se-

hol egy felesleges magyarázat, sőt inkább befejezetlen mondatok, befejezetlen gondolatok hemzsegnek. A regénynek ezek a rejtett értékei csak második, harmadik olvasásnál tűnnek fel: előszörre helyenkint zavaros s érthetetlen — nem tudjuk, hogy az író miért hagyta meg éppen ezt, vagy azt a mondatot, mikor annak pillanatnyilag semmi fontossága nincs. Csak idővel jön rá az olvasó, hogy ebben a regényben nincs egy henyé, feleslegesen otffejtett mondat, hasonlat, vagy jelző sem, nem, ez a regény nem a szép mondatok, vagy a szép hasonlatok kedvéért született meg — itt minden stílusfogás alá van rendelve a cselekménynek. S kicsoda aszkétikus szegényesség a jellemzésben, a környezetben. Összesen 17 ember mozog ebben a regényben s egy bizonyos időn túl új emberek nem lépnek már fel — a regény első negyedében már kialakult az a zárt társaság, mellyel a szerző lejtássa előttünk drámáját. Ez a zártság, az éles, tiszta körvonalak hangsúlyozása jellemzi minden jelenetét, sehol egy halványabb pasztellszín, sehol egy elmosott kontúr, sehol egy nyitva hagyott jelenet, sehol egy bizonytalanság. Ennyi aszketizmus-hoz kell egy kis cinizmus. S Kaden-Bandrowskiban van ebből is. Semmi görögötüzes nemzeti lelkesedés — amit a tárgy után el lehetne várni, de semmi önsanyargató messianizmus, semmi mindebből, csak egy cinizmussal palástolt vak hit abban, hogy Barcz tábornok tudja, mit akar, s hogy Barcz tábornok az a Messiás, aki megmenti a lengyel népet. Ez a hit élt talán a regény előtt, ez pislog a regény mélyén — de felszínre nem jut talán soha. Kaden-Bandrowski megpróbálkozott a lehetetlennel: cinikusan nézni egy istenségre, de megőrizni a tiszteletet. A regény minden nagy értéke mellett sem tudja az olvasót kellőképpen hangolni. Az ol-

vasó nem tud belekapcsolódni — legalább a magyar, a külföldi olvasó van ezzel így. Mindvégig az az érzésünk, hogy *Barcz tábornok* az írónak és hőseinek magánügye, az az érzésünk, hogy tolvajnyelven beszélnek előttünk, talán azért, hogy ne értsük. Az olvasó fantáziáját Kaden-Bandrowski kizárta az alkotásból, éppen mert annyira világos és zárt jelene-tekkel dolgozik. Az író elbűjt a róka-lyukban, nem tudtuk kizavarni — ám maradjon csak benne, ha nem akar kijönni. Sima, csupasz fal ez a regény, nem tudunk megkapaszkodni benne, lezuhanunk, ha végig akarjuk tapogatni.

Még egy-két szót a fordításról. Elismerjük, hogy nehéz feladat volt az író félmondait megfejteni (de vajjon mindig helyesen fejtette-e meg rejtvényüket?), a fordító ügyes, de felületes munkát végzett. Hallgassunk arról, hogy az ikes igék ragozását nem ismeri, hogy az egy névelőt feleslegesen használja sokszor, bennmaradnak gyakran súlyosabb hibák is, pl. mi az, hogy «mindenütt beleártotta magát?» Ezek a ritkábban előforduló hanyagságok bosszantóak, de egészben véve jól olvasható, szépen folyó fordítást kapunk.

Sárkány Oszkár.

John Knittel: El Hakim. (*Regény. Hungária kiadás.*) El Hakim: az orvos. Ez az arab szó tökéletes címe Knittel a kitűnő svájci író regényének, mert az orvos, akiről szól, életének, egyéniségének minden egyes megnyilatkozásával hozzá van nőve Egyiptom szegény, műveletlen, járványoktól és elmaradt közigazgatásától egyaránt sujtott népéhez, amelyből kisarjadt.

Ibrahim, a piszkos kis kopt-vadóc, aki gyermekkorával miben sem különbözik a többi egyiptomi gyerektől: elhatározza, hogy orvos lesz. Körülményeihez képest éppen eléggé

logikátlan terve mellett körömszadkadtáig, mindvégig kitart; s a piszkos kis kölyöknek a mézsárszékek gőzölgő tevehulláin próbálkozó első «boncolásaitól», a tanulás alárendelt sorsban végigkoplalt évein keresztül, egy nyomorult nép áldozatos lelkű orvosának tragikus és izgalmas sorsa viszi a európai híru sebész fényes pozíciójáig, amelyet már gyógyíthatatlanul beteg étellel ér meg; utolsó lélegzetéig: nem Egyiptomért, hanem Egyiptom népéért, a sokat sanyargatott, szegény fellahok millióiért harcolva, cselekedve és meg nem tántorítva sem vagyontól, sem hírnévtől, még a szerelemtől sem, amely haláláig elkíséri. Ennek az izgalmas és áldozatos életnek mélyen melankólikus, a hősiességig emberivé próbáltatott és reménytelenül szép kísérőszólama ez a szerelem, Azizának, a fellah lánynak különös, érdekes alakjával a középpontban.

Az orvos-regények közül, amelyeket a közönség-izlés ma annyira felkapott, az El Hakim mélyen szubjektív, szívetnyitóan őszinte és szándékaiban a legtisztább indítékú regénye külön felmagaslik. Mint olvasmány, kézből letehetetlenül érdekes; az exotikum, a keleti regényeknek valamiképpen mindig bazárszerű színessége itt a népét hibáival együtt szerető és sajnáló ember őszinteségében felejthetetlen melegüvé tisztul. Romantikus olvasmány, ha a romantika az érdekességet és az érzelmeknek tett engedményeket jelenti; megdöbbenő emberi megnyilatkozás, ha ez azt jelenti, hogy egyetlen ember közlései nyomán egy egész faj embermillióinak sorsa nyílik meg az olvasó előtt olyan világosan, hogy sohasem felejt el, amit látott; és rangot viselő irodalmi alkotás, ha az irodalmi alkotás értékét tiszta irodalmi tulajdonságain túl az olvasó lelkét felnyitó hatása még külön felméri.

Vajda László.

Margaret Goldsmith : Krisztina királynő. (*Athenaeum.*) Ezerhatszázhuszonhatban a svéd királyi pár utódot, trónörököszt várt. Lányuk született. A királynőt a csalódás dühre gerjesztette, és egész életén át gyűlölettel viseltette leány iránt. Gusztáv Adolf filozófikusan beletörődött a helyzetbe, és leányát már háromhetes korában a svéd trón várományosának kiáltatta ki. Azután úgy rendelkezett, hogy Krisztinát «fiús» nevelésben részesítsék, és e szerint válogatta meg tanítóit is.

Gusztáv Adolf halálakor Krisztina hatéves volt. A szellemileg korán fejlett gyermek gyermekéveit örökösen síró és zsörtölődő anyja szemrehányásai elkeserítették, elsötétítették. Naplójában írja : «Anyám, a királynő, aki nemének erényein kívül annak minden rossz tulajdonságával is bírt (Fordítás, óh !), születésemkor vigasztalhatatlan volt. Elviselhetetlen voltam számára, mert leány voltam és csúnya. «Fokozta ezt a csúnyságot egyik vállának ferdesége is. Pólyás korában a dajka leejtette Krisztinát, s a királynő nevetve vette ezt tudomásul.

Végrendeletében Gusztáv Adolf úgy rendelkezett, hogy Krisztinát, amint szelleme fejlődni kezd, el kell választani anyjától, és azt is megparancsolta a kancellárnak, hogy «soha ne engedje, hogy a királyné részt vegyen a kormányzásban, vagy beleszóljon Krisztina nevelésébe». — E rendelkezések csak növelték Mária Eleonóra haragját, fokozták izgalmai kitöréseit, amelyeket Krisztina nem bírt elviselni. A királynő állandóan erőszakoskodott a gyermekkel az étkezések közben is, folyton emlékeztette arra a szegyenre, hogy leánynak született, de hasonló kitarással vetette szemére fiús modorát, noha így nevelték.

Krisztina korát meghaladó szellemi képességeit apjától, a harminc-

éves háború protestáns hősetől, hisztériás lelkialkatát anyjától, a brandenburgi választófejedelem diszharmónikus hugától örökölte. Egész életében nyugtalan volt maga is. Elégedetlen volt önmagával, s helyét nem találta a világban. A trónon csak huszonnyolc éves koráig bírta ki. A lemondásra — láthatóan — semmi oka sem volt, s mégis ezernyi okot érzett erre magában. Ezek közt szerepelt az is, hogy nem szerette környezetét, a nyers és műveletlen svédeket. Maga tudományra szomjas, okos lélek volt, s udvarába külföldi tudósokat hívott. Nagy politikai előrelátásával megérezte a svéd hadiszerecsse elfordulását, és a svéd háborús párttal szemben békére vágott. Szabad akart lenni mindenáron, pedig népe és kormánya férjhez akarta adni.

Valamennyi ok között ez volt a legfontosabb. Nem akart férjhez menni. Biológiai aberráció akadályozta, s ezt — természetesen — nem közölhette kormányával. A szerző erről így ír : «Legtöbb életrajzírója megállapítja, hogy nem mondott volna le a trónról, ha férjhez megy ; nagy uralkodó vált volna belőle, nagy kalandornó helyett. Azonban egyikük sem, még a komoly, modern írók sem merészlik megvitatni azokat a kényes okokat, melyek arra indították Krisztinát, hogy ne menjen férjhez. Visszariadtak nemi rendellenességének megállapításától, noha sok korabeli okmány és Krisztina saját levelei is világosan bizonyítják, hogy a saját nembeliekhez vonzódott». E szemrehányás után azt várnók, hogy a szerző előáll a korabeli okmányokkal, de — sajnos — még Krisztina levelezéséből sem kapunk elegendő idézetet, s amit kapunk, az sem bizonyító erejű. Ilyenformán a szerző bizvást tehet szemrehányást önmagának is. Állít valamit, amit nem bizonyít.

Krisztina lemondás után áttért a

római katolikus vallásra és Rómába költözött. Kiegyensúlyozatlan természetének ez szinte logikus cselekedete volt, épp úgy, mint az is, hogy miután örökölt trónusáról lemondott, előbb a nápolyi királyság, később meg a lengyel trón elnyerésére törekedett.

Különcnek mondták ruházkodása miatt is. Sokszor öltözött férfiruhába, de legtöbbször valami felemás módon a csizma és a nadrág fölé még szoknyát is húzott s mindezt «rendületlenül» hányta magára. (Korrektúra, óh!). Rómában tudós társaságot is alapított, de állandóan keverte a politika kártyáit is. Korának legtöbbet emlegetett személyisége volt, s mindenütt királynőt megillető tisztelettel fogadták. Pazarlása, valamint a svéd kormány pontatlansága állandósította pénzügyi zavarait, és Rómában a pápai udvar folyósított számára tekintélyes évdíjat. Mégis örök surlódásban volt a pápákkal — három pápát is megért — mert nyugtalan, elégedetlen természete hajszoltságában élt. Hatvanhároméves korában halt meg.

Végére érve a könyvnek, az olvasóban igen kézenfekvő kérdés merül fel: miért volt erre az újabb vázlatra szükség? Hiszen a szerzőnek sem írói mértéktartása, sem hajlandósága nem volt alkalmas arra, hogy ennek a hisztérikusan különc nőnek régen a köztudatban élő portréját tökéletesítse. Az olvasónak szinte az az érzése, hogy egy, az eddigi irodalomra támaszkodó kompilkációt kapott, amely mai szemléletünkhöz igazodik ugyan, de végeredményben nem oldja meg mindazt, amit Krisztina cselekedeteiben «rejtély»-nek, titokzatos»-nak, «különcködés»-nek neveztek előbbeni életrajzírói is.

A fordításról sem mondhatunk jót. Akárhány mondata három, sőt négy «hogy»-gyal kezdődő mellékmondattal bővül, és rossz mondatkötéseit se

javitotta ki senki. Úgylátszik, a nagy kiadóvállalatoknak elég gondot okoz már a lefordítandó művek kiválasztása is. A fordítást magát már nem nézi át senki. Az olvasónak jó lehet az akárhogyan is. És ha a kötés tetszetős — (gondolják) — akkor a belső hibák sem olyan fontosak. Az olvasó ezekre úgylátszik csak akkor bukkan rá, amikor elolvasta a könyvet. Előbb azonban meg kell vennie. És ez a fontos. Hogy pedig az eladásban hiba ne történjék, arról a reklám gondoskodik. És reklámra szívesebben költ a nagyvállalat, mint jó fordításra, jó lektorra és jó korrektorra.

Majthényi György.

Képes Géza: Napnyugati madarak. Műfordítások. Cserépfalvi-kiadás.

Képes Géza, a sárospataki költő és nyelvész, évek hosszú során végzett műfordításaiból összeválogatta a legjavát és egy igen csinos, szemrevaló kötetben kiadta. Irodalmunknak évszázados hagyománya a műfordítás, Európával való kapcsolatunk szüntelen jelzője és adója. Szinte már külön költői becsvágy is, egyéni hangon hallatni az európai társakat. És bármennyire is kis körnek szól az erőfeszítés, főleg azoknak, akik eredetiben is szomjan hajolhatnak az idegen források fölé, mégis egy hazai költői oeuvre-höz valahogy hozzátartozik a versfordítás-kötet. Talán Képes Géza az első, akinek nyelvén egyszerre és legtöbb európai nyelvből szólal meg az európai líra és — hitelesen eredetiből fordítva. Gondolunk itt természetesen az észti és finn műfordításokra, melyek először szólaltatják meg e rokonnépeket méltón. E versekben, kiválasztásukban, a rokonszenven egyáltalán, mely nem átallotta őket egy nagy körszemlébe belevonni, már több is van az egyéni vonzalomnál: figyelmeztetés, megható gondoskodás a távoli rokonok ügyében,

akiknek páratlan népi költészetükön túl is külön gondjuk az európaiság helyes és tevékeny értelmezése.

De sok más tekintetben is «hézagpótló» Képes Géza kötete. Műsorába iktatta az új olasz költészetet is és az angoloktól is «új» költőt mutat be, Donne-t. Eliot és Stefan George is nála mutatkoznak meg először igazi nagyságukban.

Természetes, hogy a költő kézjegye mindegyik fordításon rajta van. Hiszen már a kiválasztás döntő mozzanata is a rokonhajlandóságot árulja el. De minthogy Képes mindenütt az artisztikumot keresi, ez az igényes hangszerelés egyes verseknek csak használ. S hogy ez sem csap túlzásba, attól megmenti a fordító rendkívül fejlett technikai érzéke és öntudatos, erőteljes nyelve.

Sok mondanivalóm lehetne még e remek kis kötetről, de felment ettől Cs. Szabó László előszava, melynek lelkes és tájékozott heve legszebb dicsérete a könyvnek.

Füsi József.

Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza. Irta: Bálint Sándor. A Szent István-Társulat kiadása.

A magyar vallás néprajza, ha nem is ismeretlen, de meglehetősen járatlan területe mind a néprajzi, mind pedig az egyházi tudománynak. A gyűjtés és adatközlés munkája még csak kezdeteiben is alig indult meg, ennél fogva nem közönséges jelentőségű az a nagyon jeles munka, amely most *Bálint Sándornak*, a jeles szegedi etnográfusnak tollából *Népünk ünnepei* címen megjelent. Könyve úttörő vállalkozás, a szintézis első magyar kísérlete, a további szorgos kutatás kezdete.

A nép a dolgok, a jelenségek, a vallás és önmaga között sokszor olyan vonatkozásokat, okozati összefüggéseket állapít meg, melyek a tanult ember racionális felfogásával

és tudományos ismereteivel ellenkeznek. A világgal szemben való magatartása elsősorban érzelmi, gondolkodása pedig merőben szubjektív. Az ész rideg spekulációi, körülményes elemzései távolállnak tőle. Felfogása, eszejárása szintetikus. Világképét a képzelet, érzelem és egyéb irracionális hajlandóságok alakítják, amelyekből azonban gondolat- és képzetrendszerét éppen olyan szigorú következetességgel, ha nem is teljes tudatossággal építi fel, mint a rendszeralkotó tudomány.

A népi hagyományokban és hiedelmekben csodálatosképpen megmaradt régiségeket, amelyeket az európai kultúra csak bizonyos részben tudott módosítani, a kereszténység nem irtotta ki, hanem a kultusz szolgálatába állította és megszentelte. Innen van, hogy a népi kultúra ma már — vagy ezer éve — vallásos gyökerekből táplálkozik, a népi vallásosság művészi kompozíció is, nem úgy, mint a városi embernél, akit vallásában is inkább az értelmi megfontolások jellemeznek. Ezért olyan fontos a népnél a nagymise drámája, ezért szereti jobban a nagymisét, mint a csöndes kismisét, ezért fontos a prédikáció közvetlen hatása, az ének szárnyalása, az ünnep liturgikus megszentelése. A templom művészi kiképzésében a tanult ember sokszor csak a pusztá dekorációt látja, a nép azonban érzi a szimbolikus ábrázolásból áradó jelentést, minden templomi képben, tárgyban gyakorlati rendeltetést lát s a kereszténység tételes tanításait elsősorban nem elvont eszmékben, nem is egyoldalú okulásban, hanem főképpen artisztikus képzetekben fogja fel. A dogmákat a misztériumjátékokban, illetve ezeknek töredékeiben és emlékezet-hagyományaiban érzékeli. A Szentírás és a szentek élete is verses, énekelt szövegekben, tehát költői formában válik benne ren-

desen ismertté. A legtöbb ünnepet, ezeknek jelentőségét, értelmét az énekből ismeri meg.

Az egyházi év paraszti megszenteléséből az életnek, tehát: munkának és pihenésnek, hétköznapi és ünnepnek emelkedett felfogása, kultikus szemlélete tűnik elő. A napok nem szürkén következnek egymásután, hanem különös jelentésük és értelmük van: a nép földi életét transcendens keretbe foglalják. Az élet megszakíthatatlannak látszó folytonosságában, küzdelmeiben az egyházi év ünnepélyes, fölemelő, emlékeztető ritmusa jelenti a megállást, az eszmélést, a lélek erősödését. A nép ünnepe még közösségi megnyilatkozás, amelyet apáinak jámborsága szentelt meg. A hagyományoknak e kultuszát, az életnek e klasszikus fegyelmét, kötelező rendjét mégsem érzi tehernek. Éppen ez a magatudatlanul vállalt kötöttség, amely megóv a belső nyugtalanságtól és a külső zűrzavartól, biztosítja a lélek derűs komolyságát, herojkus egyensúlyát és teszi a népi, paraszti életalakítást mostani pusztuló szépségében is olyan páratlanná.

Természetes, hogy a vallásos népelet megnyilatkozásaiban vannak nem egészen szabályos hagyományok és hiedelmek is, mint a hivatalos inspiráció helyi képződményei, esetleg mint ősképzetek kövülete. Ezeket a katolicizmus elvi, eszmei alapján álló művelt ember legfeljebb tűrheti, de nem helyeselheti. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a népi vallásosság nem elvi meggondolások, fogalmi szubtilitások szövedéke, nem a szellemnek elvont gyönyörűsége, nem summázott rendszer, hanem sokkal inkább élet, amelyben főleg a szív érzelmei találják kedvüket.

Bálint Sándor könyve rendkívül szorgalmas kutatásnak s évekre visszamenő módszeres gyűjtésnek értékes gyümölcse. Tömérdek olyan

adata van, melyet majd egyes népszokások megszűntével ebből a könyvből vesz tudomásul a multban bön-gésző utókor. A szerző elsősorban megvilágítja a magyar nép és a katolikus kereszténység viszonyát, ismerteti a vallásos népközösségek történetét s megrajzolja a templomnak, papnak, misének és keresztény tanításnak a népi kultuszban való helyét. Néprajzát adja aztán a teljes egyházi évnek, sorra véve a karácsonyi, húsvéti és pünkösdi ünnepkör s a magyar vallásos folklore-ban szereplő egyes szenteket. A különböző vallásos népszokás ismertetésében nemcsak a közismert betlehemezésre, balázsolásra, hamvazásra, lucanapi szokásokra terjeszkedik ki, hanem felölel olyan kevésbé ismert hagyományokat is, mint a zöldségtörés, sajbolás, bölcsőjárás, ostyahordás, angyali vigasság, Istvánköszöntés, Pilátus-verés, határkerülés, Emmaus-járás, hajnalozás, mátkálás, komatálküldés, harmaiszedés, dömötörözés stb. Fel nem becsülhető értéke a könyvnek, hogy összegyűjtve adja az egyes népszokásokhoz fűződő népies énekeket, verses rigmusokat, mondókákat is. A népköltészet legősibb elemei vannak ezekben együtt. A szerző objektivitását dicséri, hogy a protestáns népszokásokat is tudós szeretettel írja le. Az egész könyv olyan friss, üde és gazdag, mint egy gyönyörű falusi virágoskert. A kitűnő könyvet a Szent István-Társulat adta ki igen szépen.

Pogány Kázmér.

Rudolf Brunngraber: Rádium.
Egy felfedezés regénye. Fordította: Bibó Istvánné. (Franklin-Társulat kiadása, 1938.)

«Egy felfedezés regénye» vagyis... — megtoldhatnók a regény alcímét a régies summázattal — hogyan lesz egy nagyszerű áldásos találmány, egy lángeszű és törekeny testében

vasakarató tudós asszony, madame Curie évek hosszán át tartó munkája eredményéből az emberiség, vagyis inkább a tömeg kezében nyereszkesedés, pénzbeli mohóság tárgya, vételkedés, átok, szélhámosság és halál? A «Sugárzó» Curie asszony csendes és szerény laboratóriumából hogyan teszi meg az utat a világban, hogy mint Prometheusz lelopott tüze, legalább is annyi rosszat okozzon mint jót és eltorzuljon, mint minden a salak közé jutva? S az uránércből, az ásványok eddig értéktelen hamupipőkéjéből hogyan válik értékesebb és becsesebb valami az aragnál és a platinánál is, mert egy tudós asszony reátalált a benne rejtőző titokra?

Lehetne folytatni tovább a kérédezést, hiszen a regény minden fejezete újabb és újabb problémákat vet fel a tartalomban egyre fokozódó izgalommal belemerülő olvasó előtt. S mire az egyiket megfejtené, már a másik villózik el káprázó tekintete előtt, mintha ő maga is a rádium titokzatos bűvöletébe esne. Nem szabályos folyású és iskolás pedantériával felépített és langyosan elszongító érzéseket keltő regény ez, hanem inkább valami modern eposz, amelyben ott lüktet a századforduló minden izgalma és nyugtalansága szinte sorronként, mondatonként felborzolva az idegeinket. A főhős tulajdonképpen a rádium, s e körül bonyolódik, kavargó, kuszálódik a cselekmény. Három ágból szakadt egy irány felé, hogy azután együttes sodrásban hőmpolyögjön a megáradt folyam erejével. Az egyikben madame Curie laboratóriumára tárul fel és az ő szerény és mégis sorsdöntő életregénye... Márya Sklodowska, a lengyel származású egyetemi asszisztensnő Páriszban véletlen folytán valami érdekes felfedezésre jut. Állandóan foglalkoztatja ez, a lánghő megsejtésével kutat utána, s végül megértő segítőtje, majd ura Curie professzor laboratóriumában

felfedezi az új elemet. Megfogja az olvasót az a fanatikus hév és kitartó, szinte emberfeletti munka, ahogy Curie asszony és professzor férje kezdetleges laboratóriumukban éjt-napot egygyé téve munkálkodnak, hogy az ausztriai joachimsthal-i ércbányából kért tizezer mázsa uránércből kivonják, kidolgozzák az egyetlen gramm rádiumot. A többi már nem az övék... A napisajtó szenzációt hajhászó feltalálásában értesül a világ nagy találmányáról. A rádium elszabadul a laboratóriumból, hogy megtegye útját odakünn az emberek között, akik nem a tudós idealizmusával nézik, hanem azzal, hogyan húzhatnak hasznot belőle. Akár áldásos célból, mint aminő a betegek gyógyítása, akár pedig nyereség, vagy nyereség szerzése és felduzzasztása. A szenvedő emberek meggyógyítására, a szörnyű rák elleni küzdelemre kívánja kamatoztatni a találmányt Purvis londoni orvos, aki a másik történet hőse, de ő maga is elvéri a rádium üzleteseivel folytatott harcban. Mert a pénzembereket, mint a regénybe belejátszó harmadik történet hőst: a brüsszeli Cynac bankárt nem érdekli a szenvedők sorsa, ő maga azért ölt bele tetemes összegeket expedíciókra, hogy a belga Kongóban felkutassa az uránércet rejtő földalatti telepeket, nem azért spekulált idegtépő éjszakákon és száll szembe az ellenvéleményekkel, hogy egyszerűen jótékonyt gyakoroljon. Őt nem érdekli az, hogy az orvostudománynak csaknem megfizethetetlen a rádium, legfeljebb csak milliómosok engedhetik meg maguknak ezt a gyógyítási módot. Neki egy a fontos, hogy minden vetélytársát maga alá gyűrje, mint ahogy ezt az amerikai Mr. Jeroboám Cormickkal is tette, s a rádium ára azon a világparitáson maradjon, hogy kifizetődjék a vállalkozás. Így folynak egymásba emberi cselekvések és sor-

sok a «Sugárzó» sodrásában. A színhely hol Párizs, hol Brüsszel, hol a Kongó, hol Amerika — világrészekben megy a játék, a tét pedig nagy. A rádium megy a útján, s ahogy gomolyodnak a történetek, úgy növekszik titokzatos és mindent hatalmába kerítő igézete. Áldott és mégis átkozott találmány, gyógyító és gyilkos is: A Cynac gyárban dolgozó munkásnők eddig valami ismeretlen betegségnek lesznek áldozatává. A sötét szobában szemük és szájuk rejtelmes fényt áraszt. Az orvosok inkább sejtik, mint tudják ennek az összefüggését, azonban segíteni egyelőre még ők sem tudnak. A «Sugárzó» megöli a betegeket, de ő maga nem hal meg, hanem a holttestek szemgödreiből is árad tovább a fénye kísértetiesen és világít századokon át. A rádium, amely asszonyi lángészből született meg, szolgálja az embert, hogy végül is túlnőjön rajta. A Nobel-díjas Curie asszony találmánya az áldás mellett éppen annyi bűnt és veszedelmet hozott mint a nagy díj alapítója: Nobel is . . . De ez a tudós tragédiája, aki felidéri a szellemeket, azonban megjelenésük alkalmával máris kiszklanak hatalma alól.

M. Jánossy Margit.

Possonyi László: Üldözni fognak titeket. (Regény. Révai-kiadás.)

Possonyi László regénye igazi meglepetés volt azok számára, akik a rokonszenves tollú író eddigi munkásságát ismerték. Jó izlésről és nagy felkészültségről tanuskodó kritikái és esztétikai tanulmányai elárulták, hogy nem idegen ember az irodalomban, legutóbbi Calderon-fordítása pedig, amelyet a Nemzeti Színház fogadott el előadásra, bebizonyította azt is, hogy bánni tud a nyelvvel is és otthonosan mozog az irodalmi kifejezés legrejtettebb apró nehézségei között is.

Regényt írni azonban egészen más dolog. A regény, mint a régi idők epikus műfajainak modern alakja, többet követel, mint stílusbeli készséget, lelki kultúrát és olvasottságot. A regényben történnie kell valaminek, legyen az belső, vagy külső történés. Alakokat elevenít meg úgy, amint az életben vannak. Mindennek azonban mégis egyszerűnek és irodalomnak kell lennie. S a fiatal író bebizonyította, hogy ez a feladat sem idegen számára.

Témaválasztása talán kissé erőltetettnek látszana, hiszen kézenfekvő, hogy a szörnyű zsarnokság alatt szenvedő és nyomasztó problémákkal terhes mai orosz élet mindenkinek nagy mértékben izgatja fantáziáját. Úgyszólván nem múlik el nap, hogy ne látnának napvilágot a legellentmondóbb és sokszor a legháborzongatóbb hírek erről az országról, amely azelőtt is mindig egy kicsit rejtély volt az európai ember számára. De bármennyit is olvastunk már útleírásokat, újságr riportokat és könyveket a szovjetbirodalomból, igazi elképzelése alig van embernek a bolsevikiek országáról, mert a leírók egyrészt nagy egészében akarják megfogni a dolgokat, teleírják könyveiket számadatokkal és még a tetejében saját ilyen vagy olyan előfeltételezéseiktől sem tudnak megszabadulni.

Possonyi Lászlót, aki nagy feladatra vállalkozott, munkája igazolja s ennek a titka is igen egyszerű. Ő tudja azt az igen egyszerű bölcsességet, amit olyan kevesen tudnak, hogy akárhogyan megváltozhat a világ külső képe, megpróbálhatják azt erőszakosan is megváltoztatni maguk az emberek, az emberi sorsok változatlanul maradnak, legföljebb problémáik, küzdelmeik idomulnak hozzá kissé a változott viszonyokhoz. Ezenkívül jó forrásmunkái is lehettek a fiatal szerzőnek és vérbeli író érzékére vall az is, hogy a kisemberek, az

örök harmadik rend életéhez nyúlt, mikor a szovjet erkölcsrajzát akarta az olvasónak bemutatni. Ennek a rendnek az élete talán a legegyszerűbb a maga igényes igénytelenségével az egész világon. S mégis ez éri meg a bőrén leginkább a hatalmasok harcait. A szovjet-unióban ez az osztály ma a legnépesebb és a legtarkább is, mert a régi proletárok relatíve fölcseperedettjei éppen úgy megtalálhatók benne, mint a cári világ egykor naposabbik oldalán éltek társadalmának számos elesettje.

Ilyen alakokkal találkozunk Possonyi László regényében is. A GPU-tisztviselő, a lecsúszott cári katonatiszt, az új világban családott muzsik s az azért fanatikusan lelkesedő gyári munkásnő páratlan realitással elevenednek meg előttünk s kis életükön a mindennapi létért folytatott harcukon és alattomos kis intrikáikon túl megismerjük azt a szörnyű, nyomasztó, fáradt és kérkedően szegényszagú levegőt, amit a szovjet minden utazója megérez. A történet pedig, amit elbeszél, az ebbe az idegen világba szakadt félig orosz, félig francia fiatalembernek és a szovjet gyári munkaslánynak szerelme minden olcsó romantikától mentesen bizonyítja be az emberi érzéseknek világokat át-hidalni tudó erejét.

Érdemül kell még feljegyezni Possonyi Lászlónak könnyen perdülő, gördülékeny stílusát, amely tartózkodik minden fölösleges túlzástól s alkalmazkodik a regény mindvégig feszült cselekményéhez. A könyvet a katolikus írók könyveinek sorozatában a Révay állította ki ízlésesen.

D. K.

André Maurois: A gondolatolvasó gép. (La machine a lire les pensées.) Ford.: Komor András. Franklin-társulat.

Nem véletlen, hogy Maurois gondolatolvasó gépének feltalálója atom-

fizikus. Amilyen izgatón új, titokzatos világ ugyanis az anyag síkján az atom elektronjainak, protonjainak, neutronjainak világa, ugyanolyan izgatón titokzatos a szellemi világ mikrokozmosza: a gondolat is, amelyből a tettek és kultúrák makrokozmosza épül fel.

A gondolatolvasó gép, a *psychograph* egy gombnyomásra felveszi a gondolatot és egy másik gombnyomásra szavakban adja le azt. Ami a két gombnyomás között van, azt Maurois ragyogó tudományos szofisztikával igyekszik elfogadtatni: gondolataink fogalmakba, ki nem mondott szavakba öltöznek, melyeket rezgések kísérnek a gégeben. Ezeket a rezgéseket — ezt a belső beszédet — felfogja és szavakká transzformálja az elmés *psychograph*...

— Vajjon áldást hoz-e az emberiségre ez az utópisztikus gondolatrádió? — ezt a problémát zsigereli Maurois könnyed, szellemes regényében. A találmány első, lázas idejében csak áldását látjuk: hatására házasságok békülnek ki, intrikák lepleződnek le, diplomáciai mesterkedések kerülnek napvilágra. De aztán jön a kiábrándulás: egy megrázó öngyilkosság, melyet a *psychograph* idézett elő s jön a tömegek ellen-szenve a gondolatolvasó gép ellen, amely a belső magányt, ezt a mai, gépi világban egyedül meghagyott asylyumot is elrabolja az embertől. Az emberek kénytelenek védekezni ez ellen az indiszkrét gép ellen és önmaguk előtt sem lesznek őszinték... Nem sikerül tehát a feltaláló terve, hogy az embereket gépe segítségével közelebb hozza egymáshoz.

— Az emberek ragaszkodnak ahhoz, elválasztja őket, ami — mondja Maurois — s aki el akarja ezt tüntetni, azt ellenségüknek tartják.

A regény olvasása közben nem érezzük, hogy az utópia ingoványán

járunk. A művészi mértéktartás, az alakok életközelsége, a korszerű tudományos eredmények fölüeny ismerete, a legjobb realista regényírókat juttatják eszünkbe. Különösen sikerült az amerikai egyetemi élet enyhén szatirikus rajza. Maurois biztos lélekismerete arról győz meg bennünket, hogy a jó írónak mindig szüksége lesz töltőtollra, vagy írógépre, — de gondolatolvasó gépre soha! — A fordítás becsületes munka.

v. Szarka Géza.

Gombos Ferenc Albin: Catalogus fontium historiae Hungariae. II. kötet. Budapest. 1937. (A Szent István Akadémia kiadása.) Folyóiratunk mult évi folyamában (762. l.) bővebben ismertettük árpádkori történetünknek ezt a páratlan forrásgyűjteményét, ezúttal csak röviden jelentjük II. kötetének megjelenését. A hatalmas, D—N betűig terjedő 903 lapos kötet 2217 forrást és forrásratalást tartalmaz. Közli pl. a Margit-legenda teljes szövegét, Bölcs Leó bizánci császár híres Taktikájának a magyarokra vonatkozó részeit (görög és latin szöveg), más bizánci írók nagyértékű forrásait, Dalimil cseh és németnyelvű verses krónikáját, gandersheimi Eberhard Reimchro-

nikját (ezek irodalmi szempontból is érdekesek), az őshazát járt Julián barát tractatusát a tatárokról, Canal francianyelvű Velence-történetét, Miechowius Lengyelország történetét, Villehardouin francia históriáját a negyedik keresztesháborúról (mikor a keresztesek a Szentföld helyett Konstantinápolyt foglalták el), VII. Gergely pápa leveleit I. Géza, Salamon és Szent László, vagy III. Inceit Imre királyhoz stb., stb.

A magyar és külföldi történetíróknak nélkülözhetetlen forrásgyűjteményt a latinul tudó műveltebb olvasó is nagy élvezettel forgathatja, tömördek érdekes részletet talál benne.

Egy kifogásunkat azonban nem hallgathatjuk el. Nem helyes, hogy a tudós szerző a jegyzeteket nem a szöveg alatt vagy közvetlenül utána közölte, hanem a munka legvégére hagyta. Elvégre ez is megoldás, de a jegyzet mégis csak a maga helyén a legjobb. Így az a veszély is fenyeget, hogy, ha a jegyzetek közlése a hossz-as halasztás következtében valami okból megghiúsul, a nagyszerű munka csonka marad, úgy mint egy kiváló tudósunk sokat emlegetett szövegkiadása, melynek ígért apparátus kritikusa sohasem készült el.

Szinnyei Ferenc.

RÖVID BIRÁLATOK.

Mihály László: Buda alá. (Élet r.-t.) Ifjúság számára írta történelmi regényét Mihály László. Rövid tartalma: egy olasz és egy magyar ifjú Velencéből útnak indul, hogy eljuttassa a Budát ostromló főlzabadtító hadaknak a pápától küldött tekintélyes segélyt. Útközben török fogságba esnek, tengeri útközetet vívnak, dicsőségesen kiszabadulnak és sikerül eljuttatniuk Buda alá. Itt résztvesznek a vár ostromában, megszabadítják a magyar fiú török rabságban sýnlődő hógát, aki az olasz ifjúban megtalálja élete párját. Az összetalálkozó fiatalok öröme egybeesik a földült város romjaira hágó főlzabadtító hadak, az egész keresztény Európa örömeivel.

Ma már a serdülő ifjúsággal szemben is magasabb igényeket támaszthatunk s joggal kérdezhetjük: vajjon Mihály László egész történeteszemlélete mennyiben hasznos és megfelelő az ifjúság számára? Tagadhatatlan: ez a történeteszemlélet erősen idealisztikus, a mai olasz-magyar barátság jegyében szívesen feledkezik meg a történelem akkori, sajnós, lényegesen más, valóságáról. Akik ismerik akár Károlyi Árpád nagy művét, akár Meszlényi Antal népszerűbb, de szintén nagy apparátussal és tudományossággal írt könyvét Buda főlzabadtításáról, azok talán idegenül állnak szemben Mihály László idealizáló kedvével.

Azt viszont el kell ismernünk, hogy túlzásaiért egész meggyőződésével áll helyt az író, aki sokat kölcsönzött a maga lírai temperamentumából magyar hősenek, erősen éreztetve benne a ragaszkodó magyarságot és az Itália utáni nosztalgiát, ami Mihály László annyi költeményének is magja. Ez a lírai hitel, az élmény néhol megkapó melege feledteti az igazság rovására történt lelkes elírásokat.

A regény meséje fordulatossá: általában a Donászy-féle ifjúsági regény nemes hagyományait követi, azokat a hagyományokat, amelyek bizonyára mindnyájunknak a legkedvesebbek s amelyek erős idealizálásuk mellett is igen hasznosak: a mult szeretetét, a történelmen át föltámadó legtermékenyebb hazaszeretetet ébresztik föl fiatal olvasóinkban. *Rónay György.*

Titanok bukása (Róbert Prechtl műve, Grill kiadás, 1938). A «Titanic» elsüllyedésének huszonöt éves évfordulója alkalmából íródott ez a könyv és a mitológiából idekerült címével azt akarja szimbolizálni az író, ami az olvasó lelkében is szinte félig kész igazság: «Titanic» katasztrófája nem egyszerű hajószerecséltenség, hanem szimbolum, jelképe egy korszak megérdemelt pusztulásának. Műfajilag szorosan nem is lehetne meghatározni ezt a művet, amely különös keveréke a regénynek és a riportnak és drámai módon, fokozódó feszültséggel és a tényeket sűrítve rajzolja meg előttünk a «Titanic» luxushajó első útján való elpusztulását. A hajón minden megvolt, ami az elkényeztetett izlésnek és érzékeknek ingere, viszont megfeledeztek a kellőszámú mentőcsónakokról — jobban mondva nem volt hely részükre, különféle luxushelyiségek miatt — hiányoztak a veszélytjelentő rakéták, a fényszóró és még több minden, ami a hajóéletben nélkülözhetetlen. Nem is tengeri hajó volt már a «Titanic», hanem — úszó szálloda. Ez a sok alaphiba tetőződött még az emberi kapzsisággal, a rekord-őrülettel és a szembejövő jéghegy és jegesvíz, amelyet fölényesen legyőzni véltek, márcsak a megérdemelt ítéletet hajtotta végre. Hajón és embereken. A könyv érdekes és lenyűgöző; egy-egy jelenetében erősen lelkét érint, mily parányi és semmi az ember az elemek harcában, különösen, ha erőszakos, elvakult göggel kihívja őket maga ellen. *Mihály László.*

Dr Gáspár Pál: Jézus élete. Budapest (1938) Egyetemi ny. 288 l. Krisztus Urunk élettörténetét a négy evangélista adja elő. Följegyzéseik sohasem mondanak egymásnak ellent, de sokszor előfordul az, hogy egy-egy eseményt a négy közül csak az egyiknél találjuk meg. Ez a viszonylagos hézagosság tette már korábban is szükségessé, hogy az újszövetségnek olyan összesítettét adják ki, amelyből folyamatosan rajzolódik elénk az Úr Jézusnak minden szava és tette. Történet már erre kísérlet a magyar szentírásirodalomban is. Anélkül azonban, hogy a korábbi törekvések érdeméből bármit is elvonnánk, örömmel üdvözöljük *Gáspár Pál* hasznos synopsisát, amely olvasói tetszését áttekinthetőségével és pompás magyarságával nyeri meg. Az Egyetemi nyomda fontos missziót teljesített, amikor az eucharisztikus évré megkelepte a magyar közönséget e szép könyv kiadásával. *—ry.*

Antonio Prestinzenza: Mária. (Regény) Studio Editoriale Moderno, Catania.) Olasz regény Magyarországról. Egy ittjárt olasz fiatalember és egy magyar úrileány, Mária szerelmi regénye, amelynek keretében módot talál arra az ismert és igen tehetséges író, hogy közvetlen tapasztalatait, átéléseit elmondja mirőlünk. Tagadhatatlan — s ez közelmult mulasztása, amelyet nem lehetett egyszerre behozni —, hogy nem ismernek minket külföldön eléggé s ha ismernek, akkor is rosszul. Itt nem az ellenséges propaganda hamis híreszteléseiről beszélnek, hanem azokról a hiedelmekről, amelyeket, sajnos, jóakarató államokban is van alkalma hallania a külföldet járó magyarnak. Tény, hogy sok minden történt az ilyen téves adatok elosztatása terén, de még nem minden s tegyük hozzá: mi magunk is egy-egy magyar filmünkkel elősegítjük a rólunk elterjedt hamis elképzeléseket. Abban, ami rólunk még a világháború után is megjelent, kevés volt a köszönet. A Gellért-hegyen garázdálkodó betyárbanda kincses romantikája, ami nem éppen elsőrangú francia regényben látott napvilágot, nem arra való, hogy örvendezzünk neki. Annál nagyobb megnyugvással és örömmel vesszük kézbe ezt a regényt, amely jó szándékból fakadó tévedései ellenére is már jó úton jár ahhoz, hogy megismertesse

az igazi magyar lelket. Még természetesen dominálnak Antonio Prestinzena művében a külsőségek, az idegenforgalmi sablonos látványosságok, azonban — valljuk be — erről legkevésbé ő tehet. Ez a regény még nem tart ottan, minden jelessége ellenére sem, ahol szeretnénk, de már jelentős fokkal is haladás az eddigiekhez képest. A magyar városok, főként Debrecen, Budapest, a különböző magyar tájak, a Hortobágy bő és színes leírást kapnak a regényben, amelynek háttere a debreceni nyári egyetem; Annyi bizonyos, hogy a szerző igaz barátunk, legjobb szándékkal nyújtotta nekünk ezt az ajándékot, amit hasonló melegséggel kell elfogadnunk. Ez az öröm és melegség előlegezett bizalom a jövőre nézve is, amikor a neves és termékeny író, megszívlevélle észrevételeinket, a mi igaz énünket tolmácsolja kiváló írásművészetével a baráti olasz nemzetnek.

Mihály László.

Bozzay Margit: «Vörös kód». (Regény. Athenaeum-kiadás. 1938..)

Valahogy olyan formán vagyunk Bozzay Margit regényével, mintha egy ódon, elzárt szoba ajtaja pattanna fel előttünk, ahonnan megcsap bennünket az a hűs, levendulaillat, amelyet akkor éreztünk, amikor nagyanyánk megbontotta a diófa-sifonér csipkés, fodros sorrendjét, hogy kiemeljen valami szép, selyemfényű damasztot... Csak-hogy ebben a szobában, ahol a régmúlt illata kiűzhetetlenül terjeng, — nem látjuk a beporosodott makart-csokrot a kandalló tetején, Schubert kottákat a zongorán, hanem karcsú vázában lila orchydeákat, vörös rózsákat, amott rádiót, s a zongorán Chopint. Itt hiába keresnénk Heine arany-szélű, marokenbőrbe kötött verseit a szalonasztalkán. Ellenben a kereken gördülő modern jourasztalon megtaláljuk az ízes, rózsaszínhúsú lazacot, a kaviárt, s ezeknek társaságában Adyt, hogy a test örömei mellett ne éhezzen a lélek sem hiányt, s mindehhez, a két szerelmes ember fölött, nem a petróleumlámpa tejfehér fénye pásztorkodik, hanem a legújabb

criptonégő, a hangulatos selyemernyő alatt...

Ez az ellentét érződik a regényben, amely egy középkorú férfi, s egy szép, 35 éves asszony szerelmét rögzíti élénk. A «Vörös kód» a szerelem, a szenvedély szimbóluma, amely azonban a férfit a legmámorosabb pillanataiban sem bódítja el annyira, hogy a szerelmen túl, a józan ész és a megfontoltság demarkacionális vonalát átlépve, elváljon hitese asszonyától, három felnőtt leánytól, bármennyire is várja és óhajtja lélekben ezt Éva. Így, magatépő keservében szenved, mert a férfi húzódozik a felelősség vállalástól. Éva, minden asszonyok asszonya — mondhatjuk joggal —, mentalitásában, érzelmi konfliktusaiban, amikor nyíltan bevallja, nem szeretőnek — feleségnek — született. Végső kifejlésnél, amikor tudatára ébred anyaságának, bátor-talan állni a harcot a megszületendő gyermeke majdani, minden bizonytalannal felmerülő számonkérésére: «Hol az apám?!» — inkább a halálba menekül. A regény témája mindennapi. A megírása — ne haragudjon az író —, minden igyekezete ellenére — naiv, néhol erőltetett, túlzottan szentimentális, nagyon is asszonyi hibáiban, itt-ott programos. Mintha az író a problémához két figurát azzal a céltalattal eszelt volna ki, hogy egy meghatározott szövegű szerepkönyvet olvastasson fel velük iskolásan. Ez — bármily életes kíván lenni —, papíros-ízü. Bozzay nagyon jó cikkeket ír az asszonyok problémáiról, de a regényből igen kilóg ez a tudatos célzatosság. Asszonyi logikával méri a férfit, s ezért elrajzolja, legalább is lelki megmotíválásánál jó szándéka mellett — hamis, egyoldalú. Bozzay regénye abszolúte női regény, amelyre sok asszony esküszik, különösen az érdekeltek. Szeretnők az író figyelmébe ajánlani, hogy őrizkedjék a túlzott szentimentalizmustól, amely könnyen a giccs felé kanyarítja. Természet leírását meg kell dicsérsnünk. Kiegyeztetni belőle a föld, a fa, a virág szerzetét, amely még gyermekkori benyomásából hozhatott, s önkéntelenül arra gondolok, köze lehet Erdélyhez, mert erdélyi szem lát úgy, mint Bozzayé.